

doi.org/10.34765/sp.0221.a03

INSTYTUCJA RZECZNIKA PRAW DZIECKA W SYSTEMIE OCHRONY DZIECIŃSTWA: ISTOTA, MIĘDZYNARODOWE MODELE FUNKCJONOWANIA, DOŚWIADCZENIA UKRAINY

Streszczenie

Artykuł dotyczy problematyki praw dzieci, polityki ochrony ich praw, funkcjonowania instytucji rzeczników praw dziecka (ombudsmanów ds. dzieci) w kontekście międzynarodowym. Analizie poddano podstawowe modele funkcjonowania instytucji rzecznika praw dziecka (RPD) w różnych krajach. W artykule zaproponowano autorską klasyfikację modeli funkcjonowania instytucji RPD: instytucja utworzona zgodnie ze specjalną ustawą przyjętą przez parlament, dotyczącą rzecznika praw dziecka; instytucja utworzona zgodnie z ustawodawstwem o ochronie praw dzieci; instytucja utworzona i działająca w ramach istniejących władz publicznych; instytucja utworzona i funkcjonująca przy udziale organizacji pozarządowych. Zwrócono także szczególną uwagę na podstawy prawne oraz model funkcjonowania instytucji Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie.

Słowa kluczowe: dziecko, prawa dzieci, ochrona praw dzieci, ombudsman, Rzecznik Praw Dziecka.

Kody JEL: Z18

INSTITUTE OF THE OMBUDSMAN FOR CHILDREN IN THE SYSTEM OF CHILDHOOD PROTECTION: THE ESSENCE, INTERNATIONAL FUNCTIONING MODELS, EXPERIENCE OF UKRAINE

Abstract

The article concerns the issues of the policy of protecting children's rights, activities of the Ombudsman for Children in the childhood protection system. The article highlights and justifies the main models for the creation and operation of ombudsman institutes on children's rights in an international context: ombudsman on children's rights created in accordance with a special law adopted by the parliament regarding the ombudsman on children's rights; ombudsmen on the rights of the child, created in accordance with the legislation on the protection of children's rights; ombudsmen of children's rights created and operating under existing public authorities; ombudsmen created from children's rights based on non-governmental organizations. Particular attention was also paid to the basics and model of functioning of the Ombudsman for Children Institute in Ukraine.

Keywords: child, children's rights, protection of children's rights, ombudsman, children's ombudsman.

JEL Codes: Z18

Wprowadzenie

Dobro dzieci i ich prawa zawsze przyciągały uwagę społeczności międzynarodowej. Jak twierdzi J. Symborski (2010, s. 7), prawa dziecka są prawami człowieka, których realizacja stanowi podstawę naszego funkcjonowania dzisiaj, ale także jest zobowiązaniem wobec przyszłych pokoleń. W 1924 r. Liga Narodów przyjęła Deklarację Praw Dziecka (zwaną Deklaracją Genewską). W tym czasie prawa dzieci były rozpatrywane głównie w kontekście środków, które należało podjąć w związku z niewolnictwem, pracą dzieci i handlem dziećmi. W 1959 r. Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła Deklarację Praw Dziecka, która określa społeczne i prawne zasady dotyczące ochrony i dobrostanu dzieci. W 1989 r. Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych

przyjęło Konwencję o prawach dziecka. W rzeczywistości doprowadziło to do aktywnego procesu zakładania i rozwijania instytucji rzeczników praw dziecka w różnych krajach, zgodnie ze zobowiązaniami podjętymi w ramach ratyfikacji Konwencji o prawach dziecka.

Rozwój Ukrainy – jako państwa społecznego – jest niemożliwy bez zapewnienia dobrych warunków dla pełnego i harmonijnego rozwoju dzieci oraz bez skutecznego mechanizmu ochrony ich praw. Dlatego kwestia ochrony praw dzieci ma ogromne znaczenie strategiczne. W kontekście kryzysu społeczno-gospodarczego na Ukrainie poziom życia większości obywateli obniżył się (Marcelak 2003, s. 44). Dzieci jako specyficzna grupa społeczno-demograficzna, są szczególnie narażone na negatywne wpływy społeczne, a sytuacja pogorszyła się jeszcze bardziej w czasie pandemii COVID-19. W tym kontekście w polityce ochrony dzieci na Ukrainie – jak w każdym innym państwie – instytucja Rzecznika Praw Dziecka odgrywa ważną rolę.

Celem artykułu jest wyróżnienie i uzasadnienie głównych modeli tworzenia i funkcjonowania instytucji rzecznika praw dziecka w kontekście międzynarodowym, a także określenie podstaw prawnych i specyfiki działalności Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie.

Istota instytucji ombudsmana

Historia powstania instytucji ombudsmana sięga 1809 r. w Szwecji, gdzie powstała pierwsza instytucja tego typu. Jej głównym celem była ochrona i monitorowanie praw człowieka. Następnie instytucje ombudsmanów utworzono w Finlandii (1919 r.), Danii (1955), Norwegii (1962). Należy zauważyć, że chociaż od początku XX w. instytucje ombudsmanów zaczęły pojawiać się w różnych krajach, to jednak upowszechniły się po II wojnie światowej, kiedy kwestie praw człowieka stały się szczególnie ważne.

Termin „ombudsman”, jak twierdzi J. Arcimowicz (2003, s. 36), pochodzi z języka szwedzkiego i od początku XIX w. od momentu powstania instytucji ombudsmana w Szwecji, oznaczał: „agent, delegat, prawnik lub opiekun upoważniony do działania w czyimś imieniu”. Według W. Kopalińskiego (2002, s. 360), jest to „pełnomocnik, mandatariusz ludności; rzecznik praw obywatelskich, strażnik ogólnych i specjalnych interesów wszystkich obywateli; rzecznik skarg i zażaleń; etatowy obrońca obywateli przed niewłaściwym działaniem administracji”. A. Gajda (2013, s. 75) zaznacza, że „ombudsman”

to „samodzielny niezależny organ państwowy, najczęściej umocowany konstytucyjnie, powołany do sprawowania kontroli nad prawidłowością działania podejmowanych przez administrację publiczną lub przestrzegania praw człowieka”. W encyklopedycznym ukraińskim słowniku nauk politycznych termin „ombudsman” ma następujące rozwinięcie: „urzędnik (przedstawiciel parlamentu), który kontroluje działalność organów wykonawczych w dziedzinie praw człowieka” (Szemszuczenko, Horbatenko 2004).

Ogólne cechy instytucji ombudsmiana – jak zwraca uwagę J. Arcimowicz (2003, s. 36) – w zasadzie nie uległy zmianie od ponad dwustu lat. Do tych cech można zaliczyć:

- niezależność (powołanie przez zewnętrzny organ, najczęściej parlament),
- działanie na rzecz poszanowania praw i wolności obywateli w ich relacji z aparatem państwowym (administracją i sądownictwem),
- dostępność dla każdego obywatela.

Analizując działania ombudsmiana w Polsce i innych krajach M. Kowalska stwierdza, że taka instytucja daje szerokie możliwości do naprawienia krzywdy, jakiej doznaje obywatel przez nieprawidłowe działania państwa i jego władz. Ombudsman jako urząd łatwo dostępny i działający w szybki, odformalizowany i często bezpłatny sposób, daje szansę na stosowanie rozwiązań mniej skomplikowanych dla przeciętnego człowieka, niż inne instytucje podobnego rodzaju. Według M. Kowalskiej (2014, s.149) do podstawowych cech charakteryzujących współczesnego obrońcę praw obywatelskich w państwach Europy Środkowo-Wschodniej należą:

- po pierwsze całkowita niezależność od władzy wykonawczej i w dużym stopniu od ustawodawczej – jest to samodzielny organ państwowy, oddzielony w sposób wyraźny od administracji i sądownictwa, zwykle opierający swoje istnienie na normach konstytucyjnych;
- po drugie jest to organ powiązany z parlamentem; ma ono z reguły charakter strukturalny, gdyż w większości państw ombudsman jest powoływany przez parlament, zawsze ma charakter funkcjonalny, gdyż zadania ombudsmiana mieszczą się wewnątrz funkcji kontrolnej parlamentu;
- po trzecie jest to organ o dwojakich zadaniach: z jednej strony wysłuchuje skarg obywateli na nieprawidłowe działania administracji, a niekiedy i sądownictwa oraz podejmuje kroki w celu naprawienia tych nieprawidłowości; z drugiej strony informuje parlament o stanie przestrzegania prawa przez administrację;

- po czwarte jest to organ łatwo dostępny dla skarżącego się obywatela i działający w odformalizowanym i bezpłatnym postępowaniu, co korzystnie odróżnia go od sposobu działania sądów.

W wielu krajach praktykuje się powoływanie wyspecjalizowanych ombudsmanów w celu prowadzenia działalności w interesie określonych grup potrzebujących dodatkowej ochrony. Modele specjalizacji są dość różnorodne, np.: ombudsman ds. dzieci (rzecznik praw dziecka), ds. wojskowych, ds. zdrowia, ds. administracji lokalnej, ds. mniejszości narodowych i etnicznych, ds. studentów, ds. więźniów i inne. Warto w tym miejscu podkreślić, że autorka niniejszego artykułu koncentruje uwagę na działalności ombudsmana ds. dzieci – Rzecznika Praw Dziecka.

Ombudsman ds. dzieci (Rzecznik Praw Dziecka)

Pierwszym krajem, który zdecydował się powołać Rzecznika Praw Dziecka była Norwegia, stało się to w 1981 r., zgodnie z ustawą o Rzeczniku Praw Dziecka. Jak przypomina Maalfrid Grude Flekkoy, która jako pierwsza piastowała to stanowisko w Norwegii: „z propozycją powołania Rzecznika Praw Dzieci, który po norwesku nazywa się „*barneombud*”, wystąpił w Norwegii w 1969 roku pewien profesor prawa, ale pomysł zyskał popularność dopiero w 1979 roku, który ogłoszono Międzynarodowym Rokiem Dziecka. W Norwegii było już w tym czasie kilku ombudsmanów, m.in. Rzecznik Konsumentów, Rzecznik ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, a w 1981 roku powołano pierwszego Rzecznika Praw Dziecka”. Kandydatów na stanowisko Rzecznika Praw Dziecka było 19, a Rzecznikiem Praw Dziecka została Maalfrid Grude Flekkoy, która zajmowała to stanowisko przez dwie czteroletnie kadencje, do roku 1989 (Moss 2010, s. 6).

Podstawą tworzenia instytucji ombudsmanów ds. dzieci w różnych krajach było przyjęcie w 1959 r. Deklaracji Praw Dziecka, a także inne działania ONZ w tej dziedzinie. W 1978 r. – z polskiej inicjatywy – Komisja Praw Człowieka ONZ rozpoczęła prace nad projektem Konwencji o prawach dziecka. Przyjęto ją w 1989 r. Konwencja ma ważne znaczenie w dziedzinie ochrony praw dziecka na poziomie międzynarodowym, promuje szersze i głębsze zrozumienie praw dziecka oraz świadomość potrzeby rozwoju mechanizmów monitorowania ich przestrzegania. Do takich mechanizmów należy działalność instytucji

rzecznika praw dziecka. Niektóre z nich nadal zachowują tradycyjne uprawnienia w dziedzinie ochrony praw dzieci, natomiast rola innych instytucji poszerzyła się o reprezentowanie i ochronę interesów i praw dzieci jako odrębnej grupy. Mają – wspólny dla wszystkich – obowiązek zapewnienia, aby każde państwo dbało o dobro dzieci oraz chroniło ich prawa i interesy.

Ważne znaczenie na poziomie międzynarodowym, w szczególności przy określaniu priorytetów w dziedzinie ochrony praw dzieci w Europie, ma działalność Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (European Network of Ombudspersons for Children, ENOC). ENOC została utworzona w 1997 r. jako stowarzyszenie niezależnych instytucji zajmujących się prawami dziecka. Obecnie w skład ENOC wchodzi ponad 30 krajów, m. in. Austria, Belgia, Chorwacja, Dania, Francja, Gruzja, Grecja, Hiszpania, Islandia, Irlandia, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Norwegia, Polska, Portugalia, Słowenia, Szwecja, Wielka Brytania, Węgry i inne. Zgodnie z głównymi zasadami ENOC jest otwarte dla instytucji krajowych, regionalnych i lokalnych, które zostały utworzone w celu niezależnej ochrony praw i interesów dzieci. Zadaniem organizacji jest promowanie i ochrona praw dzieci, gwarantowanych przez Konwencję o prawach dziecka.

Polski Rzecznik Praw Dziecka, Paweł Jaros, został wybrany przewodniczącym Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka na 2005 r. Z kolei w latach 2010–2013 funkcję przewodniczącego i wiceprzewodniczącego Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka ENOC pełnił inny polski Rzecznik Praw Dziecka, Marek Michalak.

Modele funkcjonowania rzeczników praw dziecka

Jednym ze sposobów realizacji Konwencji o prawach dziecka jest tworzenie oficjalnych stanowisk publicznych – niezależnych, choć finansowanych ze środków budżetowych – dla zapewnienia lepszej kontroli nad przestrzeganiem zapisów Konwencji. Stanowiska te noszą różne nazwy – Ombudsman ds. Dzieci, Rzecznik Praw Dziecka, Ombudsmen for Children, Kinderrecht-beauftragte, Child Advocate, Child Commissioner – i funkcjonują w większości państw (Balaguer, Moss 2010, s. 2).

Aby przeanalizować podstawowe modele funkcjonowania instytucji ombudsmanów w różnych krajach, proponujemy ich klasyfikację na podstawie

głównego kryterium – podstawy prawnej stworzenia i funkcjonowania instytucji Rzecznika Praw Dziecka, w szczególności:

- pierwszy model – Rzecznicy Praw Dziecka pierwszej grupy powołani zgodnie ze specjalną ustawą przyjętą przez parlament, dotyczącą instytucji Rzecznika Praw Dziecka;
- drugi model – Rzecznicy Praw Dziecka drugiej grupy powołani zgodnie z ustawodawstwem o ochronie praw dzieci;
- trzeci model – Rzecznicy Praw Dziecka trzeciej grupy powołani zgodnie ze specjalną ustawą o instytucji Rzecznika Praw Dziecka i działający w ramach istniejących władz publicznych;
- czwarty model – Rzecznicy Praw Dziecka czwartej grupy powołani i funkcjonujący przy wsparciu organizacji pozarządowych.

Niezależnie od modelu funkcjonowania rzecznicy praw dziecka mają w przybliżeniu takie same uprawnienia, w szczególności: wpływ na ustawodawstwo, politykę państwa, działalność administracyjną i sądową; reagowanie na konkretne naruszenia praw dzieci; prowadzenie badań w zakresie zapewniania praw i interesów dzieci; rozpowszechnianie informacji o międzynarodowych standardach dotyczących praw dzieci; identyfikowanie opinii dzieci na temat ich najważniejszych praw i zainteresowań.

Z innego punktu widzenia w działalności rzeczników praw dziecka wyróżnia się następujące główne funkcje:

1. Ochrona praw konkretnego dziecka i reprezentacja jego interesów;
2. Dochodzenie spraw dotyczących indywidualnych skarg dzieci;
3. Monitorowanie wdrażania ustawodawstwa dotyczącego ochrony praw i interesów dzieci;
4. Formułowanie zaleceń dla organów państwowych w sprawie zmian w ustawodawstwie w dziedzinie ochrony praw dzieci;
5. Promowanie świadomości praw dziecka zarówno wśród dzieci, jak i dorosłych;
6. Działalność jako mediatora w przypadkach konfliktów między dziećmi a rodzicami;
7. Składanie raportów z wykonanej pracy i o stanie spraw dotyczących przestrzegania praw dzieci (*Omówienie celowości...* 2021).

Jednocześnie należy zauważyć, że funkcje i uprawnienia rzeczników praw dziecka w różnych krajach mają swoje własne cechy szczególne. Na przykład w Norwegii, oprócz ochrony interesów poszczególnych dzieci, Rzecznik Praw

Dziecka reprezentuje interesy dzieci norweskich w ogóle. W Finlandii Rzecznik działa wyłącznie jako obrońca indywidualnych skarg złożonych przez same dzieci lub w ich imieniu. Szwedzki Rzecznik nie ma uprawnień do zajmowania się konkretnymi przypadkami i działa na rzecz wzmocnienia i rozszerzenia praw i interesów wszystkich dzieci.

Niżej zaprezentowano rozważania i uzasadnienie każdego z określonych modeli na podstawie funkcjonowania instytucji rzeczników praw dziecka w oddzielnych krajach.

Pierwszy model – Rzecznicy Praw Dziecka pierwszej grupy powołani zgodnie ze specjalną ustawą przyjętą przez parlament, dotyczącą instytucji Rzecznika Praw Dziecka. Taki model istnieje w wielu krajach na całym świecie, w szczególności w krajach skandynawskich, Islandii, Polsce i innych.

Głównym celem działalności Rzecznika Praw Dziecka w Norwegii jest ochrona interesów dzieci i monitorowanie warunków, w których żyją (Barneombudet 2021). Status Rzecznika Praw Dziecka określono w ustawie i przepisach dotyczących jego działalności. Norweskim Rzecznikiem do 2024 r. jest Inga Bejer Engh. Główne kierunki działalności tej instytucji Rzecznika w latach 2019–2021 to: działalność na rzecz zapobiegania wykluczeniu wśród dzieci i młodzieży; działalność na rzecz jak najlepszej opieki psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży; działalność na rzecz poprawy sytuacji dzieci i młodzieży w zakresie opieki nad dziećmi; działalność na rzecz zabezpieczenia bezpieczeństwa cyfrowego w życiu codziennym dzieci i młodzieży (Barneombudet 2021).

W Islandii instytucja Rzecznika Praw Dziecka (Umboðsmaður barna) działa zgodnie z ustawą o Rzeczniku Praw Dziecka z dnia 19 maja 1994 r. (Lög um umboðsmann barna). 1.01.1995 r. powołano pierwszego Rzecznika Praw Dziecka na pięcioletnią kadencję i utworzono jego Biuro. Islandzki ombudsman ma za zadanie dbać o interesy dzieci oraz chronić ich potrzeby i prawa, m.in. zgodnie z Konwencją o prawach dziecka i innymi konwencjami międzynarodowymi (Lög um umboðsmann barna 2021).

Rzecznika Praw Dziecka w Islandii jest powoływany przez premiera, odpowiada przed Kancelarią Prezesa Rady Ministrów; jest to niezależna instytucja. Główne uprawnienia Rzecznika Praw Dziecka: poprawa warunków życia dzieci; ochrona praw, potrzeb, interesów dzieci; dochodzenie w sprawach przeciwko organizacjom i osobom zaangażowanym w naruszenie praw, potrzeb i interesów dzieci. Rzecznik nie zajmuje się sporami między osobami fizycznymi, np. między dziećmi a rodzicami lub między opiekunami dzieci a instytucjami; nie rozpatruje decyzji rządowych w indywidualnych

przypadkach i nie może interweniować w sprawy poszczególnych dzieci, które są rozpatrywane przez inne organy i instytucje. Z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka w 2019 r. w Islandii odbył się pierwszy kongres dziecięcy, a kolejny odbędzie się jesienią 2021 r. (Um embætti umboðsmanns barna 2021; Lög um umboðsmann barna 2021).

W Polsce ideę powołania instytucji Rzecznika Praw Dziecka zrealizowana w 2000 r. Warto zauważyć, że polski Rzecznik Praw Dziecka (i jak do tej pory jedyny na świecie) w 2010 r. otrzymał tzw. twarde uprawnienia interwencyjne, m.in. możliwość obrony praw dziecka w sądach rodzinnych, cywilnych, administracyjnych na prawach prokuratora oraz najszersze z możliwych uprawnienia kontrolne miejsc, placówek i instytucji, które zajmują się dziećmi. Rzecznik Praw Dziecka w Polsce jest jednoosobowym organem kontroli państwa wybieranym na pięcioletnią kadencję przez Sejm i zatwierdzanym przez Senat. Działa na podstawie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka z dnia 6 stycznia 2000 roku z kolejnymi nowelizacjami. Rzecznik podejmuje działania mające na celu zapewnienie dziecku pełnego i harmonijnego rozwoju, z poszanowaniem jego godności i podmiotowości. Działa na rzecz ochrony praw dziecka, w szczególności: prawa do życia i ochrony zdrowia, prawa do wychowania w rodzinie, prawa do godziwych warunków socjalnych, prawa do nauki. Rzecznik Praw Dziecka podejmuje też działania zmierzające do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem, a także szczególną troską i pomocą otacza dzieci niepełnosprawne (Ustawa o Rzeczniku... 2000).

Rzecznik Praw Dziecka w Polsce stoi na straży praw dziecka, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców. Jego aktywność ma wpływać na zapewnienie dziecku harmonijnego rozwoju, respektowanie godności i podmiotowości dziecka. Rzecznik Praw Dziecka ma bardzo szerokie kompetencje procesowe, kontrolne i interwencyjne. Może być uczestnikiem postępowań sądowych (na prawach prokuratora), dokonywać bez zapowiedzi i o każdej porze kontroli miejsc, w których przebywają dzieci, zgłaszać swoje uwagi i postulaty do parlamentu, rządu i samorządów celem lepszej ochrony praw dziecka. Do Rzecznika Praw Dziecka zarówno dzieci, jak i dorośli, zwracają się w sprawach dzieci bezpośrednio lub za pomocą listów, maili, telefonu zaufania (Michalak 2018, s. 52–53).

Drugi model – Rzecznicy Praw Dziecka drugiej grupy powołani zgodnie z ustawodawstwem o ochronie praw dzieci. Model ten jest rozpowszechniony m.in. w Nowej Zelandii (do 2003 r.) i Australii.

W Nowej Zelandii na podstawie ustawy o dzieciach, młodzieży i ich rodzinach w 1989 r. utworzono – jako organ odrębny – Biuro Komisarza ds. Dzieci (Office of the commissioner for children). Niezależność została wzmocniona w 2003 r., kiedy przyjęto ustawę o komisarzu ds. dzieci (*A Voice for Children...* 2021). Od czasu ustanowienia nowego statusu Rzecznika Praw Dziecka było siedmiu komisarzy, obecnym od 2016 r. jest Andrew Becroft. Rzecznik jest uprawniony do prowadzenia dochodzeń w sprawie indywidualnych przypadków dzieci, poprawy ich warunków życia, m.in. przez monitorowanie ustawodawstwa i polityki dotyczącej ochrony praw dzieci, prowadzenie monitoringu i podnoszenie świadomości społecznej wobec sytuacji dzieci w kraju (*The Office of the Children's Commissioner...* 2021). Od 2003 r. ten model docelowo można przenieść do pierwszej grupy, jednak w tym artykule stanowi przykład drugiego modelu.

Warto zwrócić uwagę na doświadczenie w organizowaniu i zapewnianiu działalności Biura ds. Ochrony Interesów Dzieci Australii Południowej, utworzonego w 1981 r. zgodnie z aktem prawnym o Departamencie Państwowym Ubezpieczeń Społecznych. Biuro zyskało szerokie uprawnienia do poprawy dobrobytu dzieci i ochrony ich interesów. W 1985 r. Biuro ds. Ochrony Interesów Dzieci połączyło się z Biurem ds. Rodziny i Walki z Przemocą Domową, a w 1989 r. rozpoczęto tworzenie systemu lokalnych biur ombudsmanów w celu zapewnienia poradnictwa i wsparcia młodzieży w wieku poniżej 18 lat w postępowaniu ze skargami dotyczącymi nieodpowiedniej edukacji i ochrony socjalnej. Australijska Komisja Praw Człowieka podjęła szereg projektów, aby zwrócić uwagę społeczności na wyzwania związane z prawami człowieka, przed którymi stoją dzieci. Działalność ta zyskała nowy kierunek w polityce ochrony praw dzieci, w 2013 r. Megan Mitchell została pierwszym australijskim Krajowym Komisarzem ds. Dzieci, obecnie, od 2020 r. tę funkcję pełni Anne Hollonds. Do obowiązków Krajowego Rzecznika ds. Dzieci należą m.in.: obrona praw i interesów dzieci i młodzieży, promowanie udziału dzieci w decyzjach, które mają na nie wpływ, zapewnienie przywództwa i koordynacji w kwestiach praw dziecka, promowanie świadomości i poszanowania praw dziecka, podejmowanie badań na temat praw dzieci, badanie praw, polityk i programów w celu zapewnienia ochrony i przestrzegania praw dzieci i młodzieży (*The Australian Human Rights Commission* 2021).

Trzeci model – Rzecznicy Praw Dziecka trzeciej grupy powołani zgodnie ze specjalną ustawą o instytucji Rzecznika Praw Dziecka i działający w ramach istniejących władz publicznych. Ten model funkcjonuje m.in. w Kanadzie, Danii, Niemczech, Belgii i Ukrainie.

W Kanadzie funkcjonują regionalne biura rzeczników praw obywatelskich. W poszczególnych prowincjach w ich strukturach wydzielono działy ds. dzieci i młodzieży. Ważne jest również, aby zwrócić uwagę na doświadczenie Kanady wobec działalności Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. Np. w Ontario jest Dział Dzieci i Młodzieży, którego działalność obejmuje rozwiązania, dochodzenia, raporty i działania informacyjne związane ze skargami i problemami systemowymi dotyczącymi dzieci i młodzieży objętych opieką (The Ontario Ombudsman 2021). W prowincji Alberta funkcjonuje Biuro Rzecznika ds. Dzieci i Młodzieży (The Office of the Child and Youth Advocate, OCYA), które jest niezależnym biurem Zgromadzenia Ustawodawczego Alberta, upoważnionym do pracy z dziećmi i młodzieżą znajdującymi się w trudnej sytuacji. Biuro Rzecznika ds. Dzieci i Młodzieży zapewnia indywidualne i systemowe rzecznictwo dla dzieci i młodzieży korzystających z wyznaczonych usług, zgodnie z definicją zawartą w ustawie o adwokaturze ds. dzieci i młodzieży (Child and Youth Advocate Act 2011). Dotyczy to młodych ludzi, którzy otrzymują lub próbują uzyskać dostęp do usług na mocy ustawy Child, Youth and Family Enhancement Act oraz Protection of Sexually Exploited Children Act lub którzy podlegają postępowaniu wymiaru sprawiedliwości. Biuro Rzecznika ds. Dzieci i Młodzieży zapewnia również zastępstwo prawne dzieci i młodzieży korzystających z usług interwencyjnych, oferuje edukację publiczną i prowadzi dochodzenia w sprawie poważnych obrażeń i śmierci młodych ludzi korzystających z określonych usług (The Office of the Child Youth 2021).

Doświadczenie Danii w tworzeniu organizacji mającej na celu ochronę praw dzieci jest wyjątkowe. Istotną organizacją wydaje się Krajowa Rada ds. Dzieci, powołana uchwałą parlamentu, nie na podstawie odrębnej ustawy. Rada – jako niezależna instytucja państwowa – rozpoczęła działalność w 1995 r. Jest powiązana administracyjnie z Ministerstwem ds. Dzieci, Równości Płci, Integracji i Spraw Społecznych. Charakteryzuje się interdyscyplinarnym składem. Bieżącymi sprawami zajmuje się sekretariat Krajowej Rady ds. Dzieci. Przewodniczącego powołuje Ministerstwo Spraw Społecznych, pozostałych sześciu członków nominują organizacje zajmujące się sprawami dzieci a wybiera Minister Spraw Społecznych. Członkowie Rady powoływani są na trzyletnią kadencję (The National Council for Children 2021). Krajowa Rada ds. Dzieci w Danii zajmuje się wszystkimi aspektami życia dzieci. W ostatnich kilku latach pracowała w kilku priorytetowych sprawach ochrony praw dzieci: dzieci w psychiatrycznym systemie opieki zdrowotnej, dzieci umieszczone pod opieką zastępczą, dzieci dotknięte rozwodem rodziców, wpływ mediów na dzieci,

znęcanie się, kary fizyczne, wykorzystywanie seksualne, fizyczne środowisko szkolne, nieodpowiednia opieka i kontrola rodzicielska.

Belgia posiada dwie instytucje, należące także do sieci ENOC. W 1998 r. Parlament Flamandzki ustanowił Komisję Ochrony Praw Dzieci (Kinderrechtencommissariaat 2021). Komisja swoimi działaniami obejmuje mediacje, informacje, skargi dotyczące ewentualnych naruszeń praw dziecka oraz doradztwa politycznego. Prowadzi publiczne kampanie informacyjne i edukacyjne, badania i monitoring w zakresie ochrony praw dzieci, corocznie informuje Parlament Flamandzki o sytuacji ochrony praw dzieci.

We Wspólnocie Francuskiej powstała druga instytucja Délégué General de la Communauté française aux droits de l'enfant, która ma identyczny zakres funkcji, ale została stworzona przez Parlament Wspólnoty Francuskiej (Délégué General... 2021).

Analizując doświadczenie Niemiec w dziedzinie ochrony praw dzieci warto zauważyć, że Konwencja o prawach dziecka została ratyfikowana w tym kraju w 1992 r. Zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony praw dzieci w Niemczech funkcjonują dwie instytucje:

- Komisja ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży w Bundestagu (Ausschuss für Familie, Senioren, Frauen und Jugend des Deutschen Bundestages);
- Urząd ds. Dzieci i Młodzieży (Jugendamt).

Komisja ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży reprezentuje w Bundestagu interesy dzieci i działa na rzecz ochrony ich praw (Ausschuss für Familie... 2021). Składa się z reprezentantów każdej z partii, która znajduje się w parlamencie. Model ten funkcjonuje od 1988 r. Dzieciom i młodzieży nadano ponadto prawo do zasięgania pomocy w Urzędzie ds. Dzieci i Młodzieży. Współcześnie Jugendamty funkcjonują na terenach powiatów oraz miast na prawach powiatu, przybierając różne nazwy, związane z ich funkcją. Niemieckie władze popularyzują ich działalność przez szeroko zakrojoną kampanię informacyjną, mającą budować pozytywny obraz Jugendamtów, jako instytucji przyjaznych dzieciom. W niektórych przypadkach urzędy te mają inne nazwy, jak np.: Fachbereich Jugend, Amt für Kinder, Jugend und Familie, Amt für Kinder und Soziales. Niezależnie od przyjętej nazwy, zadania, struktura i sposób funkcjonowania urzędów są jednakowe. W ramach urzędu działającego na poziomie gminy lub powiatu oraz urzędu krajowego, funkcjonuje Komisja ds. Pomocy Dzieciom i Młodzieży. Do zadań Komisji należy w szczególności analizowanie aktualnych problemów młodych ludzi i ich rodzin, formułowanie wniosków co do dalszego rozwoju pomocy udzielanej dzieciom

i młodzieży, planowanie pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży oraz wspieranie podmiotów świadczących pomoc prywatną (Kryła-Cudna 2016, s. 192).

Czwarty model – Rzecznicy Praw Dziecka czwartej grupy powołani i funkcjonujący przy wsparciu organizacji pozarządowych. W wielu krajach na całym świecie istnieją organizacje pozarządowe, które rozwijają i promują prawa dziecka oraz prowadzą poradnictwo w tej sprawie. Ma lub miało to miejsce m.in. w Finlandii (do 2004 r.) i Izraelu.

W Finlandii w 1981 r. organizacja Mannerheims Barneskyddsforbund utworzyła Biuro Rzecznika Praw Dziecka w celu zapewnienia dzieciom i młodzieży bezpośredniego kanału informacyjnego i wszelkiej niezbędnej pomocy. Organizacja ta rozpoczęła działalność w latach 70. zajmując się prawami dzieci i problemami rodziny. Od 1981 r. pełniła również funkcję Rzecznika Praw Dziecka, świadcząc różnorodne usługi – od doradztwa prawnego po reprezentowanie interesów dzieci w sądzie. Rzecznik Praw Dziecka nie miał oficjalnego statusu, prawa do publikacji dokumentów ani do prowadzenia dochodzenia w przypadku braku indywidualnej skargi od dziecka. Jednocześnie miał prawo przysyłać skargi do Ombudsmana Fińskiego Parlamentu lub Kanclerza ds. Sprawiedliwości, a w przypadku skarg dotyczących naruszeń lub przestępstw – do Europejskiej Komisji Praw Człowieka.

W 2004 r. w Finlandii, zgodnie z ustawą o Rzeczniku Praw Dziecka z dnia 21 grudnia 2004 r. (Laki lapsiasiavaltuutetusta) w celu zapewnienia, że status i prawa dziecka są uwzględniane w ustawodawstwie i podejmowaniu decyzji społecznych, powołano Rzecznika Praw Dziecka (Lapsen oikeuksien edistäjä 2021). Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 30 grudnia 2014 roku / 1348 Rzecznik Praw Dziecka w Finlandii powołany przy Ministerstwie Sprawiedliwości jest w swoich działaniach autonomiczny i niezależny. W odniesieniu do tego modelu doświadczenie Finlandii można przypisać do trzeciej grupy, jednak autorka umieściła je w czwartej, aby zwrócić uwagę właśnie na działalność Mannerheims Barneskyddsforbund w dziedzinie ochrony praw dziecka jako odrębnego modelu funkcjonowania.

Należy zwrócić także uwagę na doświadczenie Izraela, gdzie instytucję Rzecznika Praw Dziecka i Młodzieży w 1990 r. ustanowiła Krajowa Rada ds. Dzieci. Rzecznik rozpatruje skargi na naruszenie praw dziecka, jest obrońcą praw dzieci. Instytucja promuje również prawa dzieci przez działania edukacyjne i publikację różnych materiałów informacyjnych. Należy zauważyć, że działalność Instytutu Rzecznika Praw Dziecka i Młodzieży polega głównie na ochronie praw dzieci przez połączenie wielu funkcji, takich jak: informacja, wsparcie doradcze, udział

w rozprawach sądowych i rozwiązywaniu konfliktów, mediacja i inne. Ważnym elementem tego działania jest przedstawianie zaleceń rządowych dotyczących zmiany przepisów i polityk dotyczących ochrony praw dzieci, informowanie pracowników oświaty o prawach dzieci, sposobach ich ochrony, problemach występujących w tej dziedzinie itp. (*Historia utworzenia...* 2021).

Przedstawione modele reprezentują odrębne warunki funkcjonowania instytucji rzecznika praw dziecka w systemie ochrony praw dzieci w różnych krajach. Taka typologia i określenie głównych modeli nie wykluczają jednak celowości i ważności funkcjonowania instytucji rzecznika zgodnie z kryteriami właściwymi terytorialnie i legislacyjnie. Warto zauważyć, że opisane modele dają możliwość zobaczenia całej różnorodności istniejących instrumentów instytucjonalnych służących ochronie praw dzieci w różnych krajach.

Podstawy funkcjonowania Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie

Ratyfikując Konwencję o prawach dziecka w 1991 r., Ukraina zobowiązała się do ochrony praw dzieci na podstawie czterech podstawowych zasad: priorytet interesów dziecka, zapewnienie godnych warunków życia dzieciom, zaangażowanie każdego dziecka w życie społeczności, niedyskryminacja dzieci (Uchwała Parlamentu... 1991). W 2011 r., na podstawie wyników Krajowego Raportu z wdrażania Konwencji o prawach dziecka na Ukrainie, Komitet ONZ Praw Dziecka przedstawił szereg uwag i zaleceń dotyczących polityki prowadzonej na Ukrainie w dziedzinie ochrony praw dzieci. We wnioskach stwierdzono, że Komitet wezwał Ukrainę do podjęcia niezbędnych środków w celu utworzenia instytucji Rzecznika Praw Dziecka. Komitet zalecił, aby Ukraina zapewniła Rzecznikowi zasoby ludzkie i finansowe w celu zapewnienia jego niezależności i skuteczności (Komitet Praw Dziecka ONZ 2011).

Wtedy na Ukrainie rozpoczął się proces tworzenia instytucji Rzecznika Praw Dziecka i opracowania odpowiedniego mechanizmu jego działalności. Instytucję Rzecznika Praw Dziecka (Уповноважений Президента України з прав дитини) utworzono przy Prezydencie Ukrainy w 2011 r., zgodnie z trzecim modelem omawianym wcześniej w tym artykule, na podstawie aktu Prezydenta Ukrainy z dnia 11 sierpnia 2011 r. o Rzeczniku Praw Dziecka przy Prezydencie Ukrainy. Jak wskazano w akcie powołania „wykonywanie przez Prezydenta Ukrainy uprawnień w celu zapewnienia przestrzegania

konstytucyjnych praw dziecka zapewnia Rzecznik Praw Dziecka” (Akt Prezydenta... 2011).

W tym kontekście należy także zwrócić uwagę na historyczne aspekty rozwoju i wdrażania polityki publicznej w dziedzinie ochrony dzieci na Ukrainie. W monografii (Kryvachuk 2012, s. 301–304) na podstawie analizy retrospektywnej zaproponowano periodyzację procesu realizacji polityki publicznej w dziedzinie ochrony dzieciństwa na Ukrainie (tabela 1). Według określonej periodyzacji utworzenie instytucji Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie przypada na piąty etap – „Optymalizacja struktury organizacyjnej i funkcjonalnej oraz modernizacja zarządzania publicznego ochroną dzieciństwa” (2011–2016). W tym samym czasie został przyjęty „Krajowy plan działania na rzecz wdrażania Konwencji o prawach dziecka” na okres do 2016 roku (Загальнодержавна програма „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року) (Ustawa Ukrainy w sprawie... 2009) oraz Państwowy Program Społeczny „Krajowy plan działania na rzecz wdrażania Konwencji o prawach dziecka” na okres do 2021 roku (Державна соціальна програма „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року) (Uchwała Gabinetu Ministrów..., 2018). Dokument ten ma strategiczne znaczenie i określa główne priorytety w dziedzinie ochrony praw dzieci na Ukrainie.

Tabela 1. Główne etapy realizacji polityki publicznej w dziedzinie ochrony dzieciństwa na Ukrainie

Etap	Okres	Nazwa okresu
Etap 1	1991–1995	początek formowania polityki publicznej w zakresie ochrony dzieciństwa oraz tworzenie struktury organizacyjnej i funkcjonalnej
Etap 2	1996–2000	rozwój polityki publicznej w zakresie ochrony dzieciństwa i przyjęcie pierwszych państwowych programów społecznych
Etap 3	2001–2005	tworzenie podstawowych zasad prawnych w dziedzinie ochrony dzieciństwa i określanie priorytetów strategicznych
Etap 4	2006–2010	reformowanie państwowego systemu ochrony dzieciństwa i doskonalenie mechanizmów ochrony socjalnoprawnej dzieci
Etap 5	2011–2016	optymalizacja struktury organizacyjnej i funkcjonalnej oraz modernizacja zarządzania publicznego ochroną dzieciństwa
Etap 6	2017–2021	rozwój i standaryzacja usług społecznych, deinstytucjonalizacja i reformowanie systemu instytucjonalnej opieki dzieci.

Źródło: opracowanie własne.

Rzecznik Praw Dziecka na Ukrainie zapewnia wykonywanie przez Prezydenta Ukrainy uprawnień konstytucyjnych w celu zapewnienia przestrzegania konstytucyjnych praw dziecka i wypełniania przez Ukrainę międzynarodowych zobowiązań w tej dziedzinie.

Głównymi zadaniami Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie są (Akt Prezydenta..., 2011 z późn. zm.):

1. stałe monitorowanie przestrzegania konstytucyjnych praw dziecka na Ukrainie, wypełnianie przez Ukrainę międzynarodowych zobowiązań w tej dziedzinie i składanie wniosków Prezydentowi Ukrainy zgodnie z ustaloną procedurą wypowiedzenia i zapobiegania ponownemu naruszeniu praw i uzasadnionych interesów dziecka;
2. składanie Prezydentowi Ukrainy propozycji dotyczących przygotowania projektów ustaw, aktów Prezydenta Ukrainy dotyczących praw i uzasadnionych interesów dziecka;
3. wdrażanie środków mających na celu ochronę i przywrócenie naruszonych praw i uzasadnionych interesów dziecka, informowanie społeczeństwa o takich środkach i ich wynikach;
4. przygotowywanie wydarzeń z udziałem Prezydenta Ukrainy, w tym międzynarodowych, dotyczących zagadnień związanych z dziećmi;
5. wdrażanie środków mających na celu nawiązanie współpracy między organami wykonawczymi a samorządami terytorialnymi w zakresie ochrony praw i uzasadnionych interesów dziecka.

Należy zauważyć, że w 2015 r. rozszerzono kompetencje Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie, które zostały zatwierdzone w 2011 r. aktem Prezydenta Ukrainy o Rzeczniku Praw Dziecka w nowelizacji z dnia 15 września 2015 r. Zatwierdzono następujące kompetencje Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie (Akt Prezydenta..., 2011 z późn. zm.):

1. analizowanie i uogólnianie praktyki stosowania przepisów dotyczących zapewniania i ochrony praw i uzasadnionych interesów dziecka, uczestnictwo w opracowywaniu projektów ustaw, aktów Prezydenta Ukrainy w tym zakresie;
2. analizowanie sytuacji dzieci na Ukrainie w zakresie przestrzegania ich praw konstytucyjnych, przedstawianie propozycji centralnym i lokalnym organom wykonawczym, innym organom państwowym, samorządom terytorialnym w sprawie formułowania i wdrażania polityki publicznej w zakresie ochrony praw i uzasadnionych interesów dziecka;

3. odwiedzanie w ustalonym porządku specjalnych instytucji dla dzieci, instytucji ochrony socjalnej dzieci i innych, w których przebywają dzieci, w tym instytucji penitencjarnych, psychiatrycznych, specjalne instytucji edukacyjno-wychowawczych, w celu przesłuchania przebywających tam osób i uzyskania informacji o warunkach ich zatrzymania;
4. występowanie do organów państwowych w sprawie wsparcia w rozwiązywaniu problemów wchodzących w zakres kompetencji Rzecznika Praw Dziecka;
5. składanie wniosków i otrzymywanie w ustalony sposób od jednostek organizacyjnych Administracji Prezydenta Ukrainy, organów doradczych, konsultacyjnych i innych organów pomocniczych ustanowionych przez Prezydenta Ukrainy, centralnych i lokalnych organów wykonawczych, innych organów państwowych, samorządów terytorialnych, przedsiębiorstw, instytucji, organizacji informacji, dokumentów i materiałów, w tym z dostępem ograniczonym, w kwestiach wchodzących w zakres kompetencji Rzecznika Praw Dziecka;
6. włączanie do działań, w razie potrzeby, w określony sposób przedstawicieli władz publicznych, samorządów terytorialnych, stowarzyszeń obywatelskich, a także ekspertów, naukowców i specjalistów, w tym na podstawie umowy;
7. uczestnictwo w określony sposób w spotkaniach organów państwowych w kwestiach wchodzących w zakres kompetencji Rzecznika Praw Dziecka;
8. występowanie do organów państwowych, w tym organów ścigania, o przywrócenie naruszonych praw i uzasadnionych interesów dziecka, odnośnie do ujawnionych faktów naruszenia praw i uzasadnionych interesów dziecka;
9. monitorowanie w określony sposób sytuacji dzieci w zakresie ochrony socjalnej i prawnej w instytucjach dla dzieci-sierot i dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej, w specjalnych zakładach dla dzieci, w instytucjach ochrony socjalnej dzieci, a także stanu działalności wychowawczej z dziećmi w placówkach oświatowych;
10. promowanie publicznej kontroli nad przestrzeganiem praw i uzasadnionych interesów dzieci w instytucjach dziecięcych i instytucjach ochrony socjalnej dzieci;
11. współdziałanie z organizacjami, w tym międzynarodowymi, w zakresie ochrony praw i uzasadnionych interesów dziecka;
12. udzielanie obywatelom, w szczególności dzieciom, poradnictwa dotyczącego praw dzieci, sposobów ich wdrażania i ochrony;

13. składanie wniosków do lokalnych organów wykonawczych, samorządów terytorialnych z propozycjami poprawy warunków życia, wychowania i ochrony dzieci, optymalizacji sieci instytucji dla dzieci, możliwych działań w najlepszych interesach dzieci;
14. udział w ustalonym porządku w działalności organów konsultacyjnych, doradczych i innych organów pomocniczych utworzonych przez Prezydenta Ukrainy;
15. promowanie wdrażania programów publicznych i projektów społecznych w celu zapewnienia ochrony praw, wolności i uzasadnionych interesów dzieci.

Zabezpieczenie działalności instytucji Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie jest realizowane przez odpowiednią jednostkę organizacyjną w strukturze Biura Prezydenta Ukrainy (do 2019 r. – Administracja Prezydenta Ukrainy) – Departament zapewniający działalność Rzecznika Praw Dziecka. Od dnia utworzenia instytucji Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie nawiązano ścisłą współpracę Rzecznika z Funduszem Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF). Rzecznik Praw Dziecka na Ukrainie współpracuje z Europejską Siecią Rzeczników Praw Dziecka (European Network of Ombudspersons for Children, ENOC).

Podsumowanie

Instytucja rzecznika praw dziecka jest ważnym narzędziem systemu ochrony praw dzieci w każdym kraju. Na Ukrainie ochrona praw dzieci, w szczególności dziedzina ochrony dzieciństwa, jest definiowana jako „ogólny strategiczny narodowy priorytet państwa” (Ustawa Ukrainy o ochronie... 2001 z późn. zm.), przede wszystkim dlatego, że dzieci są kapitałem społecznym, od którego zależy dalszy rozwój państwa. Instytucja Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie (Уповноважений Президента України з прав дитини) powstała w 2011 r. zgodnie z trzecim modelem funkcjonowania takich instytucji – Rzecznicy Praw Dziecka powołani i działający w ramach istniejących władz publicznych i funkcjonuje w ramach instytucji Prezydenta Ukrainy. W celu doskonalenia funkcjonowania działalności wydaje się zasadne wprowadzenie modelu Rzecznika Praw Dziecka jako odrębnej, kompetentnej i niezależnej

instytucji o szerokim zakresie uprawnień, które będą skutecznymi mechanizmami w dziedzinie ochrony praw i interesów dzieci.

Bibliografia

- Akt Prezydenta Ukrainy w sprawie Rzecznika Praw Dziecka przy Prezydencie Ukrainy z dnia 11 sierpnia 2011 r. nr 811 (Указ Президента України „Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини”) (2011), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811/2011> [dostęp: 10.06.2021].
- Arcimowicz J. (2003), *Rzecznik Praw Obywatelskich – aktor sceny publicznej*, TRIO, Warszawa.
- Ausschuss für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (2021), <https://www.bundestag.de/familie> [dostęp: 13.06.2021].
- A Voice for Children The Office of the Commissioner for Children in New Zealand 1984–2003* (2021), <https://www.occ.org.nz/assets/Uploads/OCC-AVoiceforChildren-010104.pdf> [dostęp: 10.06.2021].
- Balaguer I., Moss P. (2010), *Dwudziestolecie Konwencji ONZ*, „Biuletyn Informacyjny Rzecznika Praw Dziecka „Prawa dziecka”, nr 1.
- Barneombudet (2021), <https://barneombudet.no/> [dostęp: 14.06.2021].
- Child and Youth Advocate Act, Province of Alberta, Statutes of Alberta (2011), <https://www.qp.alberta.ca/documents/Acts/c11p5.pdf> [dostęp: 12.06.2021].
- Deklaracja Genewska z dnia 26 września 1924 r., przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów, <https://www.unicef.pl/O-nas/Prawa-dziecka/Akty-prawne> [dostęp: 10.06.2021].
- Deklaracja Praw Dziecka z dnia 20 listopada 1959 r., uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, <https://www.unicef.pl/O-nas/Prawa-dziecka/Akty-prawne> [dostęp: 10.06.2021].
- Délégué General de la Communauté française aux droits de l'enfant (2021), <http://www.dgde.cfwb.be/> [dostęp: 12.06.2021].
- European Network of Ombudspersons for Children (ENOC), <http://www.crin.org/enoc> [dostęp: 12.06.2021].
- Gajda A. (2013), *Kierunki rozwoju instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Historia utworzenia instytutu ombudsmana* (2021), <http://www.umbodsmaduralthingis.is> [dostęp: 14.06.2021].

- Kinderrechtencommissariaat (2021), <https://www.kinderrechtencommissariaat.be/over-ons> [dostęp: 12.06.2021].
- Komitet Praw Dziecka ONZ (2011), *Uwagi końcowe: Ukraina (Заключні висновки: Україна)*, [http://www.president.gov.ua/docs/unicefukraine 2011.pdf](http://www.president.gov.ua/docs/unicefukraine%202011.pdf) [dostęp: 10.06.2021].
- Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r., przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych (2021), <https://www.unicef.pl/O-nas/Prawa-dziecka/Akty-prawne> [dostęp: 10.06.2021].
- Kopaliński W. (2002), *Słownik wyrazów obcych z almanachem*, Muza, Warszawa.
- Kowalska M. (2014), *Instytucja Ombudsmána jako czynnik demokratyzacji systemów państwowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej*, „Przegląd Politologiczny”, nr 2.
- Kryla-Cudna K. (2016), *Niemiecki Urząd do spraw Dzieci i Młodzieży (Jugendamt)*, „Prawo w działaniu. Sprawy cywilne”, nr 25.
- Kryvachuk L. (2012), *Polityka publiczna w zakresie ochrony dzieciństwa: formowanie i realizacja (Державна політика у сфері охорони дитинства: формування та реалізація)*, Сполом, Львів.
- Lapsen oikeuksien edistäjä (2021), <http://lapsiasia.fi/lapsiasiavaltutettu/> [dostęp: 09.06.2021].
- Lög um umboðsmann barna, <https://www.althingi.is/lagas/nuna/1994083.html> [dostęp: 09.06.2021].
- Marcelak O. (2003), *Rzecznik Praw Dziecka: problemy formacji i rozwoju na świecie i na Ukrainie (Омбудсман з прав дитини: проблеми формування і розвитку у світі і в Україні)*, „Право України”, вип. 10.
- Michalak M. (red.) (2018), *Prawa dziecka wczoraj, dziś i jutro – perspektywa korczakowska*, Tom I, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa.
- Moss P. (2010), *Norweska rzecznik praw dziecka – ona była pierwsza – wywiad z Maalfrid Grude Flekkoy „Dzieci w Europie”*, „Biuletyn Informacyjny Rzecznika Praw Dziecka. Prawa Dziecka”, nr 1.
- Otówienie celowości wprowadzenia instytucji Rzecznika Praw Dziecka na Ukrainie (2021) (Обговорення доцільності впровадження в Україні інституту Уповноваженого з прав дитини)*, <http://www.ombudsman.civicua.org> [dostęp: 14.06.2021].
- Symborski J. (2010), *Uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka w Polsce*, „Zeszyty Naukowe. Pedagogika”, nr 3.
- Szemszuczenko J., Horbatenko W. (red.) (2004), *Politologiczny słownik encyklopedyczny (Політологічний енциклопедичний словник)*, Генеза, Київ.

- The Australian Human Rights Commission (2021), <https://humanrights.gov.au/our-work/childrens-rights/about-childrens-rights> [dostęp: 12.06.2021].
- The National Council for Children (2021), <https://www.boerneraadet.dk/english> [dostęp: 09.06.2021].
- The Office of the Child and Youth (2021), <https://www.ocy.a.alberta.ca/> [dostęp: 10.06.2021].
- The Office of the Children's Commissioner is an independent Crown entity (2021), <https://www.occ.org.nz/about-us/> [dostęp: 11.06.2021].
- The Ontario Ombudsman (2021), <https://www.ombudsman.on.ca/what-we-do/about-our-office-en#STRUCTURE> [dostęp: 12.06.2021].
- Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy o zatwierdzeniu Państwowego programu społecznego „Krajowy plan działania na rzecz wdrażania Konwencji ONZ o prawach dziecka” (Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Державної соціальної програми „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року” від 30 травня 2018 р.) (2018), № 453, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-п> [dostęp: 13.06.2021].
- Uchwała Parlamentu URSS w sprawie ratyfikacji Konwencji o prawach dziecka (Постанова Верховної Ради УРСР „Про ратифікацію Конвенції про права дитини” від 27 лютого 1991 р.), № 789-XII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-12> [dostęp: 12.06.2021].
- Um embætti umboðsmanns barna (2021), <https://www.barn.is/umbodsmadur-barna/um-embættid/> [dostęp: 13.06.2021].
- Ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka z dnia 6 stycznia 2000 r. (Dz.U. 2000 nr 6 poz. 69 z późn. zm.).
- Ustawa Ukrainy o ochronie dzieciństwa z dnia 21 kwietnia 2001 r. (Закон України „Про охорону дитинства” від 21 квітня 2001 р. № 2402-III зі змін.) (2001), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> [dostęp: 10.06.2021].
- Ustawa Ukrainy w sprawie Krajowego programu „Krajowy plan działania na rzecz wdrażania Konwencji ONZ o prawach dziecka” na okres do 2016 roku z dnia 5 marca 2009 r. (Закон України „Про Загальнодержавну програму „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року” від 5 березня 2009 р.) (2009), № 1065-VI, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-17> [dostęp: 12.06.2021].

Liudmyla Kryvachuk

Afiliacja: dr hab. Liudmyla Kryvachuk, prof. UP

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Instytut Filozofii i Socjologii, Katedra Polityki Społecznej

i Problemów Społecznych

ul. Podchorążych 2

30-084 Kraków

e-mail: lkryvachuk@gmail.com